

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 2/2006 vp

Hallituksen toimenpidekertomus vuodelta 2005

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 5 päivänä huhtikuuta 2006 lähettäessään hallituksen toimenpidekertomuksen vuodelta 2005 (K 4/2006 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi perustuslakivaliokuntaan samalla määrännyt, että tulevaisuusvaliokunnan on annettava asiasta lausunto perustuslakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- erityisasiantuntija Markku Harrinvirta, valtioneuvoston kanslia
- ohjelmajohtaja Markus Sovala ja ylitarkastaja Tero Kuitunen, kauppa- ja teollisuusministeriö
- neuvotteleva virkamies Ralf Ekebon, erityisasiantuntija Pentti Itkonen ja hallitussihteeri Päivi Salo, sosiaali- ja terveysministeriö
- tietohallintopäällikkö Markku Kiiski, Kansaneläkelaitos.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Poistettavat lausumat

Valiokunta katsoo, että seuraavat eduskunnan lausumien johdosta suoritettujen kertomuksissa selostetut toimenpiteet ovat riittäviä tai ne ovat muutoin käyneet tarpeettomiksi:

— *Tulevaisuuspolitiikan vahvistaminen ja tulevaisuusohjelma* VNS 4/2001 vp, EK 34/2002 vp, lausumat 39 ja 40 (s. 123—124)

— *Alueiden kehittäminen, kielellisten oikeuksien toteutuminen* VNS 4/2001 vp, EK 34/2002 vp, lausuma 29 (s. 141—142)

— *Osaamisen tasokorotus* VNS 4/2001 vp, EK 34/2002 vp, lausumat 7, 9 ja 10 (s. 186—189)

— *Työn ja arjen yhteensovittamisen joustavoittaminen* VNS 3/1997 vp, TuVL 2/2005 vp, lausuma 3 (s. 261—263)

— *Työperäisten sairauksien ja ennen aikaiselle eläkkeelle siirtymisen vähentäminen* VNS 4/2001 vp, EK 34/2002 vp, TuVL 2/2005 vp, lausuma 12 (s. 267—268)

— *Työn tuottavuus ja työyhteisöjen kehittäminen* VNS 4/2001 vp, EK 34/2002 vp, TuVL 2/2005 vp, lausuma 15 (s. 269—270).

Tietoyhteiskunta

VNS 4/2001 vp, EK 34/2002 vp

Tulevaisuusvaliokunta rajasi lausuntonsa huomautukset koskemaan tietoyhteiskuntaa ja erityisesti sen sähköisiä palveluja.

Tehokkuus menestyksen tae. Tulevaisuusvaliokunta käsitellessään hallituksen tämän vaalikauden tulevaisuusselontekoa (VNS 8/2004 vp, TuVM 1/2005 vp) korosti, että Suomen tuleva menestys perustuu tehokkuuteen ja tuottavuuteen. Pitkällä aikavälillä tarkastellen tuottavuuden nousu selittää itsenäisen Suomen kansainvälisesti verraten nopean taloudellisen nousun. Suomen kansantuote asukasta kohden on kasvanut sadassa vuodessa 14-kertaiseksi nimenomaan tuottavuuden ansiosta. Jokainen sukupolvi on kaksinkertaistanut reaalitytulot asukasta kohden.

Tieto, teknologia ja innovaatiot ovat aina olleet tärkeitä. Globaalitalouden tietoyhteiskunnassa on entistä tärkeämpää, että uuden teknologian hyöty saadaan siirrettyä elintason nousun ja elämänlaadun parantamisen välineeksi. Tämä edellyttää tekniikan lisäksi sosiaalisia innovaatioita. On huolehdittava myös siitä, että kansalaiset ovat yhteiskunnan rakentamisessa mukana.

Johtaminen tietoyhteiskuntaan siirtymisessä. Kun Suomen hallitus on tehnyt tulevaisuuspoliittisen valinnan siirtyä nopeasti, mutta huolella valmistautuen tietoyhteiskunnan seuraavaan vaiheeseen, on sitä johdettava hyvin. Pääministerin johdolla toimiva tietoyhteiskuntaneuvosto on tehnyt ansiokasta työtä.

Suomi on menestynyt teknologian kehityksessä. Sen sijaan tietoyhteiskunnan kehittämisestä on puuttunut määrätietoinen johtajuus. Tietotekniikan tehokas käyttöönotto edellyttää määrätietoista johtamista yhteiskunnan rakenteiden uudistamisessa.

Toimintatapojen järjeistämisen digitalisoinen lähtökohta. Valiokunta katsoo olevan elintärkeää, ettei tyydytä vain vanhojen toimintojen siirtämiseen sähköiseen muotoon. Tästä seuraa useissa tapauksissa vain huonoa hallintoa ja palveluja, joiden digitalisoinnista on maksettu turhaan. On uusittava myös rakenteita, tehtäviä ja usein koko ajattelutapaa. Valmistelijoiden, myös virkamiesten, on otettava uuden valtiosäännön hengessä aktiivisen valtion tehtävien,

työn ja toimintojen kehittäjän rooli. He pystyvät hyvin näkemään uudistusten mahdollisuudet myös järjestelmien ja prosessien järjeistämisen tasolla.

On etsittävä uusia tapoja tehdä asioita. Uudet toimintatavat ja niitä tukeva uusi teknologia merkitsevät aluksi, että työssä tarvittavan ja tuotettavan tiedon ja osaamisen määrä kasvaa, mutta uusi tieto- ja viestintäteknologia tarjoaa vastaavasti uusia mahdollisuuksia.

Osallistuva kehittäminen lähtee ajatuksesta, että palvelun ja sen käyttäjien asiantuntemusta on suoritettavallakin portaalla. Kukaan ei voi enää osata kaikkea, mitä työssä tarvitaan. Työ on jatkuvaa muutosta, sopeutumista ja oppimista. Henkilöstön koulutustarve tulee olemaan suuri.

Tulevaisuudessa myös sosiaali- ja terveyspalvelut irtaantunevat nykyistä selvemmin tietystä ajasta ja paikasta. Sähköisiä palveluita odotetaan saatavan milloin ja missä tahansa, ja palvelun tekijä voi olla missä tahansa. Oletettavasti edessä on myös henkilöstön vapaa-ajan ja työn rajan hämärtyminen. Tämäntyyppisiin kehitysilmiöihin ongelmineen on digitalisoinnissa myös varauduttava.

Tiedon hallinnassa erityisesti sosiaali- ja terveyssektorilla on merkittäviä kehittämismahdollisuuksia. Eri toimijoiden tietojärjestelmät eivät ole yhteensopivia. Myös yksiköiden sisällä on vastaavia ongelmia; esimerkiksi sairaalassa saattaa olla 100 erilaista suurta ja pientä tietojärjestelmää, jotka eivät ole yhteensopivia. Yleisesti ottaen oikein tehty digitalisointi pakottaa virtaviivaistamaan toimintaprosesseja.

Tulevaisuusvaliokunnan saaman selvityksen mukaan useissa tapauksissa lainsäädännön vanhakantaisuus on ollut toimintatapojen uudistamisen ja digitalisoinnin este. Hallinnossa vaaditaan perinteistä henkilökohtaista hakemusta, anomusta, allekirjoitusta ja erilaisia tositteita ja varmennuksia. Kuvaavaa on, että osoitteenmuutos onnistuu puhelimitse ilman sähköistä tunnistusta, mutta verkossa se vaaditaan. Nykyaikana on mahdollista järjeistää ja rakentaa uudelta pohjalta myös todentamisen ja varmentamisen mekanismit, kuten verotuksessa. Ennakollinen

käsittely, kansalaisiin lähtökohtaisesti luottaminen, olemassa olevan tiedon hyödyntäminen ja viranomaisten omaehtoinen aktiivisuus ovat lähtökohtia monen hallinnonalan toimintojen rationalisoinnille.

Digitalisoinnin vaikutusten kokonaisarvio. Valiokunnan mielestä digitalisoinnin laaja-alaiset vaikutukset — vaikutukset kansalaisille, palvelujärjestelmälle, palvelutuotannon sisäisiin prosesseihin, ihmisten hyvinvointiin, kansantalouteen — on arvioitava ja päätökset tehtävä kokonaisuus halliten.

Hyvät käytännöt ja kokeilujen käyttö. Valiokunta katsoo paitsi Suomesta myös muualta maailmasta saatavien toimivien mallien soveltaen omaksumisen olevan hyödyllistä. Hallintokulttuurien erilaisuudesta huolimatta julkisen vallan tehtävät ongelmineen ovat samansuuntaisia. Uudistukset voidaan aloittaa kokeiluina. Näin vältetään toisaalta turhalta vastarinnalta ja toisaalta voidaan korjata joustavasti tehtyjä virheitä.

Tärkeitä sähköiset palvelut. Verohallinto ja Kela ovat monella tapaa kaikkein tärkeimmät sähköisen asioinnin kohteet. Jokainen suomalainen asioi lukuisia kertoja vuodessa näissä viranomaisissa, ja niiden tehtävät ovat yhteiskunnan kannalta keskeisiä. Valtion tehtävien hoidon kannalta verotusjärjestelmän on oltava paitsi luotettava ja oikeudenmukainen, myös toimiva ja tehokas. Kansalaisille on tärkeää myös, että veromenettely on yksinkertainen ja helppo. Kansalaisille läheisimmät ja yleisimmät julkisen hallinnon palvelut hoidetaan Kelan kautta. Näiden kahden instituution digitalisoinnin onnistumisesta riippuu paljon myös se, missä määrin julkinen valta pystyy lähivuosina suurten ikäluokkien eläköityessä siirtämään työvoimaa rutiinitehtävistä esimerkiksi terveydenhuollon asiakaspalveluun ja vanhusten ihmisläheiseen hoitoon.

Tulevaisuusvaliokunta kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri tehokkuudella, vauhdilla ja tavalla verohallinnon ja Kelan toimintojen digita-

lisoiminen on edennyt. Verohallinto on onnistunut uudistamaan sisäisiä toimintojaan, nostamaan luottamusta ja saamaan aidosti aikaan teknologiasta tuottavuushyötyjä. Kelan toimintojen digitalisointi on huolestuttavasti myöhässä (tavoite eKela 2010) asiakkaan näkökulmasta.

Sähköinen terveystietojärjestelmä. Tulevaisuusvaliokunnan kannanotossa koskien keskustelualoitettua terveydenhuollon tulevaisuudesta (7.4.2006) tuotiin esille sähköinen potilaskertomus, jonka valiokunta määritteli laaja-alaisemmaksi terveystietojärjestelmäksi. Valiokunnan kannanoton mukaan jokaisella suomalaisella tulee olla henkilökohtainen sähköinen terveystietojärjestelmä, jonka hän tai hänen edushenkilönsä voi avata ainakin mistä tahansa Suomessa. Henkilön itsensä käyttämä osa terveystietojärjestelmästä tulee olla helposti käytettävissä esimerkiksi terveyskortilla, numerotunnuksella tai mahdollisesti biotunnisteella. Hoitoja ja niiden vaikuttavuutta koskevien tietojen ohella terveystietojärjestelmän tulee sisältää henkilön terveyden ja siihen vaikuttavien tekijöiden seurantatietoa. Jotta tieto ei joudu väärin käsiin, henkilön tahdon mukaisesti osa terveystietojärjestelmästä voi olla avattavissa vain yhdessä hänen hoitotiimiinsä kuuluvan henkilön kanssa.

Suomen hallitus on lähtenyt asiassa aloitteellisesti hyvin liikkeelle ja arvottanut asian oikein valtakunnallisen tason asiaksi. On kuitenkin ilmeinen vaara, että hankkeen käytännön toteuttaminen kangertelee. Vaikka terveydenhuollon yksiköt ovatkin siirtyneet käyttämään sähköistä potilaskertomusta, on toistaiseksi kyse vain mekaanisesta erillisten kertomusten digitalisoinnista. Keskinäiseen saumattomaan tiedonkulkuun ja -vaihtoon sekä eri toimijoiden (potilaat, omaiset, eri tason ja alueen viranomaiset, apteekit, erilaiset palvelujen tuottajat ja muut toimijat) luotettavaan ja nopeaan vuorovaikutteeseen sähköiseen asiointiin ja sen mukaiseen toimintakulttuuriin on vielä pitkä matka. Tämän tavoitteen läpivientiin tarvitaan hyvää ammattitaitoa, tiukkaa ohjausta, näkemyksellistä johtamista ja päätöksiä.

Internetin ja matkaviestimien kautta asiointi. Valiokunta kiinnittää huomiota vuorovaikutteisen Internetin ja matkaviestimien vähäiseen käyttöön sosiaali- ja terveydenhuollon asioinnissa. Yksityisellä sektorilla on jo viitisen vuotta ollut mahdollista lääkärin ja hammaslääkärin ajanvarauksen ja sen peruutusten hoitaminen Internetin kautta. Julkisella sektorilla on luonnollisesti sähköisessä asioinnissa huolehdittava kaikista kansalaisista ja hoidon porrastuksen toimuudesta.

Toinen esimerkki digitaalipalveluiden mahdollisuuksista nopeuttaa asiakkaan palvelua ja säästää lääkäri- ja hammaslääkäri- ja puhelinpalvelussa on laboratoriotulosten ja ohjeiden välittämisen sähköisessä muodossa.

Valiokunta pitää edellä esitettyyn viitaten lausumien säilyttämistä tarpeellisena ja esittää,

että hallitus tekee kokonaisarvion julkisten palvelujen digitalisoinnin esteistä, viivytyksistä ja ratkaisuista ja

että hallitus viivyttämättä valmistelee sähköisen terveystietojärjestelmän toimeenpanon edellyttämät lainsäädäntö- ja muut päätökset.

Väestöpoliittinen tulevaisuusselonteko

VNS 8/2004 vp

Valiokunta pitää hyvänä menettelyä, jossa hallitus on koonnut ministeriöittäisen seuranta-

raportin tulevaisuusselonteon linjausten etenemisestä vuonna 2005 (Ikärakenteen muutokseen varautuminen, Valtioneuvoston kanslian raportteja 5/2006).

Selonteossa todettuun ikääntymisstrategiaan sisältyy systemaattinen seuranta. Selonteon mukaan vuosittaisessa poikkihallinnollisessa seurannassa 1. varmistetaan toimenpiteiden koordinaatio valtioneuvoston tasolla, 2. arvioidaan, miten ikärakenteen muutokseen varautumisen toimet ovat edenneet ja vaikuttaneet sekä 3. tehdään tarvittavat toiminnot uudelleensuuntaamista ja resurssien allokointia koskevat päätökset.

Seurantatiedon pääsisältönä on ministeriöistä saatuihin tietoihin perustuva kuvaus eri hallinnonaloilla toteutetuista politiikkatoimista tulevaisuusselonteon sekä eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan linjausten edistämiseksi. Seurannassa on lisäksi hyödynnetty hallituksen vuoden 2006 strategia-asiakirjapäätöstä varten valmisteltua vaikuttavuusarviointia.

Valiokunta ottaa tulevaisuusselonteon toimeenpanoon kantaa myöhemmin.

Lausunto

Lausuntonaan tulevaisuusvaliokunta esittää perustuslakivaliokunnalle,

että perustuslakivaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

Helsingissä 17 päivänä toukokuuta 2006

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Jyrki Katainen /kok	Rauno Kettunen /kesk
vpj.	Kalevi Olin /sd	Suvi Lindén /kok
jäs.	Mikko Alatalo /kesk	Simo Rundgren /kesk (osittain)
	Jouni Backman /sd	Päivi Räsänen /kd
	Mikko Elo /sd (osittain)	Esko-Juhani Tennilä /vas
	Hanna-Leena Hemming /kok	Marja Tiura /kok (osittain)
	Anne Huotari /vas	Jutta Urpilainen /sd.
	Jyrki Kasvi /vihr	

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Paula Tiihonen,
tutkija Ulrica Gabrielsson.